

SVETI BONO - NA PRESJECIŠTU KNJIŽEVNE RIJEČI I TEORIJSKE MISLI

ANICA BILIĆ*

Centar za znanstveni rad

Bono)

Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti

Vinkovci, Hrvatska

2005.

UDK 82-97:235.3.929 (sv.

Izvorni znanstveni članak

Primljeno: studeni

Sažetak

U članku se promatraju i analitički iščitavaju usmeni i pisani tekstovi koji zadržavaju do danas u književnom pamćenju lik svetoga Bone te se zaključuje da on egzistira kao tip sveca u legendarno-hagiografskoj prozi te pučkoj književnosti kao rezultat primjene tipiziranoga književnoga postupka odražavajući srednjovjekovnu i pučku percepciju sveca. U članku se provjerava i ovjerava moć djelovanja toga ranokršćanskoga martira i tumači njegova smrt primjenom teorije modusa Northropa Fryea. Potom se promatra citatnost legende o svetomu Boni inkorporirane u baroknu propovijed Antuna Tomaševića i povijesnu publicistiku Placida Belavića.

Ključne riječi: *sveti Bono, tip sveca, hrvatska književnost, legendarno-hagiografska proza, pučka književnost, barokna propovijed, povijesna publicistika, teorija modusa, teorija citatnosti.*

Uvod

* Doc. dr. sc. Anica Bilić, Centar za znanstveni rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti Vinkovci / Centre for Scientific Work of the Croatian Academy of Science and Arts, Vinkovci, Jurja Dalmatinca 22, 32100 Vinkovci, Hrvatska / Croatia.

Škrti i oskudni podatci o životu i smrti svetoga Bone dopiru do suvremenih recipijenata iz ranokršćanskoga vremena s prostora Rimskoga Carstva, odnosno iz III. stoljeća poslije Krista preko Rimskoga martirologija i srednjovjekovne legendarno-hagiografske proze zahvaljujući ponajviše inkorporacijama u homiletičku, povijesnu i publicističku literaturu te transformaciji u pučku pjesmu. *Bibliotheca sanctorum* smatra legendu jedinim izvorom s kojega su kasniji autori mogli crpiti podatke u obradbi tema o svecima Boni, Faustu i Mavri, pogubljenim s još nekoliko svećenika 260. godine u Rimu.¹

1. Povijesni lik svetoga Bone

Legenda o tom ranokršćanskom mučeniku i svjedoku vjere mijenjala je kontekste te je u hrvatskoj pisanoj riječi nalazimo inkorporiranu u svečanu homiliju *Razgovor duhovni od svetoga Bone mucsenika*, koju je održao Antun Tomašević 24. lipnja 1754. u Vukovaru pri dolasku svetih moći, potom i objavio u Osijeku, zatim umetnutu u povjesnopublicistička djela Placida Belavića *Sv. Bono, mučenik* (Vukovar, 1906., 1908., 1924.) i *Povijest samostana i župe vukovarske* (Vukovar, 1928.). Podatci o životu i mučeničkoj smrti svetoga Bone, martira iz ranokršćanskoga vremena, dolaze posrednim putem do suvremenih čitatelja u proznom obliku, koji udovoljava kriterijima što ga svrstavaju u legendu jer u vrlo sažetom obliku donosi životopis konkretnoga kanoniziranoga sveca Katoličke crkve. Njegov lapidaran životopis donosi uopćene biografske podatke prema kojima je bio poganin i rimski vojnik, potom pokajnik, obraćenik kršćanin i najposlije mučenik i svjedok vjere.

¹ *Bibliotheca sanctorum* donosi u 3. svesku na 346 stranici natuknicu: »BONO, svećenik, FAUSTO, MAVRO i DEVET DRUGOVA, sveci, mučenici u RIMU. Iz pojedinih legendarnih *Spisa*, o navodnom mučeništvu pape Stjepana I (v.), Floro, Adone, Usuardo i, među Grcima, Metafrast (koji je, vjerojatno, latinske *Spise*, preveo na grčki) pronašli su navode o Boni, svećeniku, Faustu i Mavru, koji su mučeni s devet drugova u Rimu. Citirani autori slažu se oko broja od dvanaest mučenika, ali postoji poneka razlika u imenima; Usuardo, potom, navodi samo deset imena, Bono, Fausto i Mavro s drugovima, činili su dio klera pape Stjepana I. i bili su mučeni zajedno s njim. U stvarnosti, međutim, ovi sveci, kao i mnogi za koje *Spisi* navode da su pokopani zajedno sa Stjepanom I. na Latinskoj ulici (via Latina), jedini su, prema navodu Delehaye (Etude, str. 33), koji nisu navedeni u putopisima. Oni nemaju drugog jamstva od *Spisa*, tj. nikakvog. Po trenutnom stanju naših spoznaja, to su samo gola imena, bez obzira što ih je *Rimski martirologij*, slijedeći Usuarda, komemorirao 1. kolovoza. Sinasarij iz Konstantinopolisa, međutim, slavi ih 7. rujna. Zbog boljeg razumijevanja potpune ispraznosti *Spisa* u slučaju Stjepana I. i drugova, treba istaknuti da ovaj papa, o čijem mučeništvu ne postoje zapisi, nije pokopan u Latinskoj ulici, već na Groblju Callisto. Samo mašta besposlenog hagiografa, izmislila je mučeništvo i pokop na Latinskoj ulici, temeljeći se na prastaraj bazilici koja je tamo sagrađena u čast Svetog Stjepana Prvomučenika. Smještajući papu Stjepana na Latinsku ulicu, bilo mu je jednostavno zamisliti njegove drugove, ostale mučenike, zasigurno pokopane duž te ulice, umnožavajući, međutim, broj drugih imena *po želji*.«

Tekstove umetnute u Tomaševiću propovijed i Belavićevu povijesnu publicistiku te prilagođene žanru možemo izolirati iz konteksta i čitati kao legendarno-hagiografsku prozu jer udovoljavaju kriterijima što su ih fiksirali proučavatelji legendi André Jolles i H. R. Jauss. Promatrane tekstove o svetom Boni ne čitamo kao životopis nego kao legendu jer donosi život toga sveca i njegovu povijest, a s osloncem na Jollesovu analizu legende kao jednostavnoga oblika,² smatramo ih stvarnim (aktualnim) jednostavnim oblikom, odnosno *vitom*. Jolles tvrdi da životopis postaje legendom kada se konkretna, historijska osoba gradi tako da su recipijenti potaknuti unijeti se u nju, odnosno kada pruži mogućnost imitacije. Prema Jollesu legenda je duhovno zaokupljena problemom dobra i zla, a razrađuje ga prikazom života sveca te stvarajući i oblikujući jezične geste kao što su mučeništvo, čudo i prosvjetljenje. Bono je mučenik, čudotvorac i doslovce Dobro te kao takav primjer dostojan nasljedovanja.

Problematizirajući dobro i zlo, legenda je duhovno zaokupljena imitacijom u korist dobra te pokazuje interes samo za one trenutke u kojima se opredmećuje dobro, a ne zanima se za cijeli svečev život. Pokazuje da se djelatna vrlina potvrđuje čudom te omogućuje imitaciju tako što aktivira vrlinu. Svetac pruža zajednici mogućnost vidjeti vrlinu opredmećenu do nebeske moći tako što iznosi svoje uvjerenje da se odigralo opredmećenje vrline potvrđene čudima, tvrdi Jolles. Budući da je svetac imitabilan, vjernik se može za njim povoditi i oponašati ga te na taj način sudjelovati u aktiviranju vrline. Bono, svetac u kojemu se opredmećuje dobro i aktivira vrlina, egzistira o zajednici i za zajednicu. Egzistirao je u ranokršćanskoj zajednici u vremenu povećavanja broja Kristovih sljedbenika, čak i među carskim namještenicima te u vojnim redovima Rimskoga Carstva. Sâm sveti Bono, kako stoji u legendi, bio je pripadnik rimskih vojnih redova te naglašava njegovo prethodno vojničko zvanje i stavlja u relaciju spram rimskoga boga rata Marta (tj. Marsa). Kao vojnik koji se prije svojega obraćenja borio protiv kršćana ispunio je obvezu hrabrosti, a nakon obraćenja ispunivši i obvezu vjere, Bono postaje borac za praktično kršćanstvo te se može promatrati u kontekstu vojujućega značaja crkve i borbenoga kršćanstva.³

Zbiljsko, provjerljivo vrijeme života i smrti svetoga Bone u povijesti je poznato po progonu kršćana, njihovim uhićenjima, mučenjima i smaknućima. Jedan od najvećih progonitelja kršćana među rimskim carevima bio je

² A. JOLLES, *Jednostavni oblici*, Matica hrvatska, Zagreb, 2000., str. 25 – 59.

³ D. ZEČEVIĆ, “Čudo” kao književno odredište (sjecište) u komunikaciji između dvaju svjetova, naravnog i nadnaravnog, u životopisima svetaca 18. i 19. stoljeća u hrvatskoj književnosti, u: *Treći hrvatski slavistički kongres*, Zbornik radova, Zagreb, 2001., str. 677.

Dioklecijan, a u Boninoj *viti* progonitelji su Dioklecijanovi prethodnici carevi Valerijan i Galijen. Mnogi su kršćani pokazali veliku hrabrost i ustrajnost u vjeri do posljednje kapi krvi, takav je bio i Bono uz papu sv. Stjepana, Fausta i Mavru, a *Rimski martirologij* objedinjuje mučeničke smrti brojnih svjedoka kršćanske vjere. Pomno analizirajući legendu kao jednostavni oblik, Jolles iznosi tezu kako su se strašna i stvarna, mnogostruka i raznolika iskustva ranokršćanske zajednice sažela pod utjecajem duhovne zaokupljenosti dobrom i zgusnula u jezične geste kakve su mučeništvo, čudo i prosvjetljenje te pružile mogućnost imitacije i izrazile se u obliku legende i njezine dominantne vrste *vite*. Pojedinačne jezične geste mučeništvo, čudo i prosvjetljenje stvaraju jednoga osobitoga sveca, koji se, ako je imitabilan, nalazi u legendi kao jednostavnom obliku.

Premda iz daleke 260. godine, životopis svetoga Bone dolazi do nas šablonski komponiran prema modelu legendarno-hagiografske i martirološke proze svojstvene srednjovjekovlju: poganski vladar car Galijen i njegovi vojnici, progonitelji kršćana, prisiljavaju svetoga Bonu, utamničenoga s papom sv. Stjepanom, svećenicima Faustom i Mavrom te s njih još jedanaestoricom, da zaniječe vjeru te se pokloni poganskom bogu bojeva Martu. Bono se tomu suprotstavlja, dapače svjesno odbacuje takav zahtjev te krijepi i hrabri utamničene kršćane svojom spremnošću da smrću dokaže odanost kršćanstvu, a disputaciju na temu kršćanstvo – poganstvo zamijenilo je Bonino svjedočenje vjere: »Nemoj očajavati, sveti Otče, (obraća se papi svetomu Stjepanu, o. a.) ta pripravnici smo za vjeru Kristovu da sve ostavimo, dapače da i zadnju kapljicu krvce svoje prolijemo!« Slijedi čudo kao rezultat Bonina obraćanja Bogu, što izaziva carevu srdžbu te prijeku osudu i Boninu mučeničku smrt 1. kolovoza 260. u Rimu.⁴

Prostor i vrijeme precizno su determinirani (Rim 260. godine), ali ograničeni na događaje koji stoje u odnosu djelatna istina – svjedočeća čuda. Čudo je potvrda Bonine svetosti u kojoj prepoznajemo hagiografski topos

⁴ »Ni u jednoj od podvrsta ove nabožne beletristike nije međutim kompozicija po načelu antiteze tako površinski i stereotipno provedena i iskorištena kao u kratkim liturgijskim pasijama nastalima po predlošcima iz rimskoga martirologija. Za čitav niz tekstova iz tog tematskog ciklusa moguće je npr. uspostaviti istovjetan šabloniziran kompozicioni shematizam, po ovom modelu:

- poganski »vladavac« progoni kršćane, sili ih na prinošenje žrtve bogovima

- mučenik se suprotstavlja

- otpočinje disputacija na temu `kršćanstvo prema poganstvu`

- mučenik ne prihvaća poziv da odbaci svoju vjeru

- osuda

- mučenje (s prizorima čudesa, monolozima o radosti žrtve i slavi mučeništva i sl.).“, E. HERCIGONJA, *Povijest hrvatske književnosti*, knjiga 2: *Srednjovjekovna književnost*, Liber – Mladost, Zagreb, 1975., str. 259 – 260.

iznimnosti sveca, potvrđen i imenom Bono, tj. Dobro ili Dobri. U početku svojega života Bono kao poganin, potom rimski vojnik negativni je lik koji postavši konvertitom prelazi u polje dobra, što je dodatno označeno nadijevanjem upravo imena Bono te po načelu *nomen est omen* postaje oličenje Dobra, znak za Dobro na sadržajnom i izraznom planu.

U tekstu o mučeničkoj smrti svetoga Bone aktanti su poznati ranokršćanski martiri i kanonizirani sveci Katoličke Crkve, uz svetoga Bonu, papa sveti Stjepan, sveti Faust i sveti Mavro, a oblikovani su kao savršeni sveci, nositelji kršćanske ideje te simboli dobra. Pogani, rimski vojnici, carevi Valerijan i Galijen, obvezatno su negativni likovi, a kao progonitelji kršćana postaju simbolima zla. Semantičko polje u legendarno-hagiografskoj i martirološkoj prozi strogo je podijeljeno na podskup dobra i podskup zla. Kako u podskupu dobra djeluju sveci, a u podskupu zla pogani, striktno je primijenjena i dominira crno-bijela tehnika u etičkoj karakterizaciji likova. Njihov sukob, temeljen na dihotomiji kršćanstvo – poganstvo, dobro – zlo, pokreće fabulu te prepoznamo *tipizirani model radnje: predodređenje, kriza i potvrda vjere*, a posmrtno djelovanje svetoga Bone dopunjuju kasnije nastala djela pučke predaje iz naših krajeva.

Bono se našao u dramatično napetoj situaciji između dobra i zla, spasa i propasti, raja i pakla, a napetost potencira i odnos snaga te se postavlja pitanje je li jači poganski mučitelj ili kršćanski vjernik, prisiljen pokloniti se poganskom idolu. Bono aktivno i svjesno odbija štovati rimskoga boga bojeva te priznaje kršćansku vjeru, a potom se pasivno prepušta patnji i smrti opredijelivši se uvjerljivo i nedvosmisleno za spas. U žanrovskom preciziranju između martirološke i legendarno-hagiografske proze prednost treba dati legendi jer se u tekstu ne stavlja težište na opis mučeništva i smrti, nego na čudo. U tekstu su važni recipijenti te je legenda upućena zajednici vjernika, koju upoznaje sa životom svetoga Bone s nakanom širenja i potvrde vjere, čime ostvaruje svoju *društvenu / ideološku funkciju*.

Recepcija legendarno-hagiografske proze o svetom Boni podudarna je praksi nabožnoga poučavanja – *čitati, vjerovati, poučavati, nasljedovati*, što upućuje na njezino performativo djelovanje s aspekta teorije govornih činova. Ostvaren je *modus recipiendi* koji se odnosi na admirativnu identifikaciju, odnosno divljenje Bogu koji svoju milost ostvaruje kroz svece. Prema ranije navedenom, možemo konstatirati da legendarno-hagiografski prozni tekst o svetomu Boni, očuvan u Tomaševićевой homiliji iz 1754. te u Belavićevoj

povijesnoj publicistici s početka XX. stoljeća, zadovoljavaju kriterije legende što ih je uspostavio H. R. Jauss.⁵

2. Legende o svetomu Boni

Visok stupanj fikcionaliziranja posve je modificirao konkretni, povijesni lik toga mučenika i svjedoka vjere iz ranokršćanskoga vremena jer legenda i njezina vrsta *vita* nisu zainteresirane za povijesnost ni historijski životopis, nego za aktiviranje vrline koja se mora potvrditi čudom. Budući da legenda poznaje vrlinu i čudo, svoju pozornost koncentrira na trenutke u kojima se opredmetilo dobro. Čudo je ključna riječ na kojoj se temelji semantička struktura legende o svetomu Boni, a upućuje na srednjovjekovni oblik štovanja svetaca i relikvija. Lik svetoga Bone podudaran je s Fryeevim modusom romanse, koji savršeno odgovara oblikovanju lika sveca jer ga stavlja između božanske i ljudske naravi. Čudesa za života i nakon smrti znak su njegove svetosti i potvrda pripadnosti modusu romanse. Prema Northropu Fryeu takav »junak je tipičan junak romanse«⁶ i povezuje nas sa srednjovjekovnom književnošću, kada je dominirao modus romanse.

Legende o svecima Frye svrstava u religiozni oblik romanse, koja se oslanja »na čudesna kršenja prirodnog zakona«.⁷ Odredimo li moć djelovanja svetoga Bone, možemo lako utvrditi da je »nadmoćan u stupnju drugim ljudima i svojoj okolini«, da su mu »postupci čudesni, ali ipak jest ljudsko biće«.⁸ Čudo se javlja kao dokaz njegove svetosti i veze s nadnaravnim svijetom te ostvarene komunikacije s onostranim, transcendentalnim. Tekst sadrži srednjovjekovne motive magijske moći molitve i zaziva Božje pomoći, koji su u stanju izazvati čudo, nalik natprirodnoj katastrofi, što ima funkciju zastrašivanja jer pobuđuje osjećaj straha i apokaliptično raspoloženje:

„Kada su ga pogani silili, da s ostalim mučenicima zaniječe vjeru Kristovu, te da se pokloni lažnome kipu i kumiru Martovu, odrješito odgovara sv. Bono: ‘Oče Nebeski, koji si satro toranj i kulu babilonsku, poruši i ovo mjesto (kip kumira Marta), koje đavao nastava, te lažno

⁵ Usp. D. WÖRN, *Die Theorie der »kleinen Gattungen« von H. R. Jauss und das Problem der »kleinen Gattungen« in der altrussischen Nestorchronik, Gattung und Narration in den älteren slavischen Literaturen*, Berlin – Wiesbaden, 1987., str. 155 – 170.

⁶ N. FRYE, *Anatomija kritike*, Golden marketing, Zagreb, 2000., str. 45.

⁷ *Ondje*, str. 47.

⁸ *Ondje*, str. 45.

zavodi narod!‘ Istom to Bono doreče, kad li na veliko čudo sviju prisutnih udari grom iz vedra neba u kip idola Martova te ga u tili čas smrvi.“⁹

Sveti Bono kao obraćenik ima moć nad nečistim silama te *grom iz vedra neba* djeluje kao paradoksalni rez u svakodnevicu unoseći u nju nemoguće kao moguće i vjerojatno te izaziva katastrofu. Osim toga legenda sadrži srednjovjekovni motiv iskušavanja vatrom te citirana legenda u fra Tomaševićevoj propovijedi dobiva još jedan dodatak i podatak o čudu:

„I ovo rekavši, iz vedra neba munje počеше sijevati, grmljavina strašna započe, međuto nagli grom puče, idola udari, satar obori i uništo učini, crkvu zapali, u kojoj mnogi idoloklanjaoci i pravog nepoznanci Boga, poginuše. S. Stipan pak papa, Bono ovi, i ostalo njovo društvo zdravo, i neoskvrnjeni od žestine vatrene ostadoše. Ovo čudo vojnici na dvoru stojeći kad zgledaše, prikazaše udilj Valerijanu cesaru koji, u srđzbi užgan, zapovidi da odma brez svakog duljega suda čine ji pogubiti.“¹⁰

U zagrobnoj sudbini svetoga Bone koju rekonstruira usmena predaja iz Otoka, a zabilježio ju je Josip Lovretić krajem XIX. stoljeća, iskušana je svečeva moć nakon smrti vodom, još jednim srednjovjekovnim motivom iskušavanja:

„Sveti Bono u Ukovaru bio je vojnik konjanik. Ubijen je bio i plivo Dunavom. Kad su ga našli na vodi, u onom vojničkom odilu bilo je pismo u džepu suvo, nije se pokvasilo. U pismu je pisano: ‘Sveti Bono’.“¹¹

Vita svetoga Bone poklapa se sa srednjovjekovnom percepcijom sveca s nadnaravnom moći da čini čudesa.¹² Sveti Bono završen je i savršen lik na nedostižnoj razini. Središnje mjesto pripada provjeravanju njegove moći i čudu kao dokazu njegove svetosti i snažne vjere. Ne želeći osporiti vjeru, izaziva natprirodan događaj, čudo koje je provjera i dokaz snage kršćanske vjere. S

⁹ P. BELAVIĆ, *Povijest samostana i župe vukovarske*, Vukovar, 1928., str. 57 – 58.

¹⁰ A. TOMAŠEVIĆ, *Razgovor duhovni od svetoga Bone mucsenika* (pretisak s pogovorom), Zagreb, 1994., str. 22.

¹¹ J. LOVRETIĆ, *Otok*, Pretisak iz Zbornika za narodni život i običaje južnih Slavena, JAZU, Zagreb, Knjiga II – 1897., III – 1898., IV – 1899., VII – 1902., XXI – 1916. i XXIII – 1918. godine, Vinkovci, 1990., str. 611.

¹² »Životopisi svetaca su izraz nabožno književne realizacije utilitarnog opisivanja nepredočivog: vječnosti, onostranog, svetosti i potvrđivanja svetosti čudima.« Usp. D. ZEČEVIĆ, "Čudo" kao književno odredište (sjecište) u komunikaciji između dvaju svjetova, naravnog i nadnaravnog, u životopisima svetaca 18. i 19. stoljeća u hrvatskoj književnosti, u: *Treći hrvatski slavistički kongres*, str. 677.

uporištem u Fryeevoj provjeri junakove moći¹³ propitati nam je i moduse smrti, bitne za martirološku prozu.¹⁴

a. Količina junakove moći i informacija te odnos prema neživoj okolini

Bono verbalno potvrđuje vjeru u Krista svojim odlučnim vjerskim opredjeljenjem i spremnošću na mučeništvo i smrt. Takav iskorak prema vrlini pojačava moć Bonina djelovanja u tamnici te će svoju svetost dokazati izazivanjem čuda. Uspostavivši komunikaciju s Bogom, ostvario je vezu između fizičkoga i metafizičkoga svijeta te izazvao čudo. Kako »komunikacija između dva svijeta nije samo verbalna nego i postvarena«, ¹⁵ dolazi do vidljivih znakova koji nadilaze prirodne granice i mogućnosti – grom iz vedra neba uništava kumir rimskoga boga rata Marta (Marsa) i ruši hram te u plamenu izgore i pogani, a sveci ostaju netaknuti tom iznenadnom i neočekivanom katastrofom. To pokazuje da se sveci nalaze u okruženju »u kojemu su uobičajeni zakoni prirode unekoliko ukinuti: čuda hrabrosti i izdržljivosti, za nas neprirodna, za nj su prirodna«. ¹⁶ Moć kojom raspolaže Bono ne pripada izravno njemu, nego je on posrednik između ovoga i onoga svijeta, a Bog mu pomaže pojačavajući njegovu moć da čini čudesa.

b. Utjecaj na izravne sudionike

Hrabrošću i spremnošću na žrtvu u ime Krista, odnosno svojom vrlinom nadmašuje društvenu okolinu, rimskoga cara i vojnike, pa čak i utamničenike, a čudima i prirodnu, čime je dokazao svoju svetost, nadnaravnu moć i ostvarenu vezu s metafizičkim svijetom. Svjesniji je Božje moći i pomoći od drugih ljudi u okolini fikcionalnoga svijeta. Promicatelj je vrijednosti kršćanske zajednice te nositelj vrline i kršćanske ideje. Afirmativno djeluje na okolinu svojim hrabrim držanjem, riječima i primjerom, a čudima fascinira, zadivljuje i zastrašuje.

¹³ Usp. »Svetac je najpopularniji junak srednjovjekovnog društva, njegov podvig je najuzvišeniji, koji se samo može izvršiti na zemlji... Ali u isto vreme sveci su morali da odgovaraju sveopštoj i neodoljivoj potrebi za čudom. Svetac je uvek i neizostavno bio čudotvorac, iscelitelj, sposoban da svoje poštovaoce izbavi od prirodnih i društvenih napasti.«, A. GUREVIĆ, *Problemi narodne kulture u srednjem veku*, Antibarbarus, Zagreb, 1987., str. 76.

¹⁴ Usp. D. SLAVIĆ, Fryeevi modusi smrti, u: *Umjetnost riječi* 2 (2001.), str. 125 – 149.

¹⁵ D. ZEČEVIĆ, "Čudo" kao književno odredište (sjecište) u komunikaciji između dvaju svjetova, naravnog i nadnaravnog, u životopisima svetaca 18. i 19. stoljeća u hrvatskoj književnosti, *Treći hrvatski slavistički kongres*, str. 677.

¹⁶ N. FRYE, *Nav. dj.*, str. 45.

Zastupnik je kršćanskoga ideala, borac za kršćanstvo te djeluje poticajno i pozitivno na utamničenike dok na neprijatelje, odnosno pogane djeluje suprotno izazivajući u njima negativne emocije, u prvom redu strah i nesigurnost, zbog kojih je uslijedila osveta i odmazda u krvi, tj. mučeništvo zbog svjedočenja vjere.

Čudo je dokaz da Bono raspolaže većom količinom moći od običnoga čovjeka, stoga nam je zaključiti kako je po čudotvornim i legendarnim elementima taj ranokršćanski svetac nadmoćan okolini fikcionalnoga svijeta i običnim ljudima izvan njega (čitateljima, slušateljima, vjernicima). Količinom svoje moći i načinom djelovanja sveti Bono poklapa se s modusom romanse prema N. Fryeu budući da je »nadmoćan po stupnju moći drugim ljudima i svojoj okolini«,¹⁷ ali je još uvijek čovjek.

c. Koji je smisao borbe, što ljudi imaju od junakove smrti

Čudo sadrži paradoks stvaranja i razaranja. Čudom kao natprirodnom katastrofom (grom iz vedra neba) razaraju se obična stvarnost (ruši se hram i kumir rimskoga boga Marsa) i društvena stvarnost (u plamenu poginu pogani, a netaknuti ostanu kršćani). Bono narušava društvenu stvarnost odvojen od društva i državne religije kao rimski vojnik i kršćanin, a od običnih ljudi kao svetac s moći da čini čudesa. Svojom smrću prelazi u novi život, a iza sebe ostavlja ne samo verbalno potvrđivanje vjere, nego i svjedočenje svojim životom, djelima i smrću, kojom zanemaruje tjelesnost u korist duhovnosti te tako transcendirira stvarnost, a kršćanstvo pobjeđuje rimsku državnu religiju i dobiva institucionalnu podršku i verifikaciju u Crkvi i državi.

Sveti Bono junak je koji svjesno prihvaća mučeničku smrt u ime kršćanske vjere. Pokopan je u katakombi sv. Hermeta u Rimu zajedno s prvim kršćanima. Za određivanje značenja smrti svetoga Bone potrebno je poznavati proces beatifikacije i kanonizacije, potom kult sveca i relikvija, vrlo snažan ne samo tijekom srednjega vijeka nego i kasnije. Na uopćenoj razini njegova borba označava pobjedu kršćanstva nad rimskom državnom religijom, dobra nad zlim, čime učvršćuje duhovne vrednote kršćanske zajednice.

d. Što junak može činiti nakon smrti

Za života i posthumno sveti Bono uzor je dobra života, daje poticaj vjernicima za nasljedovanje svojega primjera i kršćanskih moralnih vrednota

¹⁷ Ondje.

(*imitatio*). Postaje zagovornikom na nebu pružajući vjernicima pomoć s drugoga svijeta kao posrednik između Boga i ljudi. Kao uzor kreposna života jača vjeru u pobjedu dobra, učvršćuje duhovne vrednote i red zasnovan na kršćanskom moralu.

Za svojega života i nakon smrti nastavlja pomagati potrebnima i uslišavati njihove molitve. Bono, kanonizirani svetac Katoličke crkve, slavljen 1. kolovoza u katoličkom kalendaru i Crkvi, ima praktičnu moć u svakodnevnim zahvatima i pružanju duhovne zaštite u određenim prilikama i situacijama konkretnoga života, npr. osim što je zaštitnik Vukovara i okolice, pruža zaštitu pri glavobolji i grlobolji te štiti od munje, grada i groma stoga Tomašević i Belavić nude gotove molitvene obrasce kojima valja zatražiti svečevu pomoć s prostorom označenim N. N. u koji se ubacuje ime molitelja ili pak varijante za muški i ženski rod:

„Neizmirnu dobrotu tvoju, vičnji Bože, ponizno molim, ja nedostojni i hrđavi grišnik (ali grišnica) koji s naređenjem čudnovatim slaba i bolesna svitah obiraš, da svake jakosti smutiš i satareš. Dopusti, dobrostiv poniznosti mojoj, da priljubeznivim molitvam svetoga Bone mučenika tvoga, na vikovičnju službu tvoju osloboditi se dostajan budem od svake bolesti, navlastito glavoboljne N. N. koja me odveć smućuje da nisam vridan dostojnu službu moju izvršit. Po Isukrstu &c. Amen.“¹⁸

Puk očekuje da nakon smrti sveti Bono djeluje kao čudotvorac i iscjelitelj te Josip Lovretić donosi narodno vjerovanje s uputama o načinu kako se može aktivirati svečeva pomoć u ozdravljenju *smlate*:¹⁹

„Donesu žari u čem i metnu u bugpak, kud se smet smiče, kad se sobe metu. Onamo nad žar dovedu bolesnika, pokriju ga krušnim stolnâkom iz načava, a mrvice božićne i trave metnu na žar. Tako ga kade i mole se svetom Boni od *smlate*.“²⁰

e. Kamo junak odlazi, mogućnost povratka i nastavka djela

Dolazak svetih moći u Vukovar 1754. poticaj je za obnovu duhovnoga života slavonskoga i srijemskoga puka, ožalošćena stradanjima i osiromašena dugotrajnim ratovanjem protiv Turaka, u vremenu obilježenom velikom obnoviteljskom ulogom Crkve što se odrazila u svim sferama života,

¹⁸ A. TOMAŠEVIĆ, *Nav. dj.*, str. 34.

¹⁹ »*Smlata*. To je svaka bolest, što iznenada čovika snađe, a ne zna se, otkuda je.«, J. LOVRETIĆ, *Nav. dj.*, str. 29.

²⁰ *Ondje*, str. 579.

napose u umjetnosti baroka, tijesno povezanoga s idejom obnove Crkve. Nakon konačnoga izгона Turaka 1687., izmučena turskom vladavinom i ratovima, opustošena Slavonija počinje se postupno oporavljati. Vukovar postaje prijestolnica Srijema i sjedište Srijemske županije, osnovane 1745. U materijalnoj, kulturnoj i duhovnoj obnovi Slavonije važnu su ulogu imali franjevci. U Vukovaru su 1733. završili izgradnju crkve Svetih Filipa i Jakova, otvorili provincijski studij filozofije, a samostan dovršili 1753. Nakon materijalne izgradnje objekta i stvaranja potrebnih uvjeta, vukovarski su redovnici prionuli duhovno-vjerskim sadržajima te je iste godine o. Josip Janković zamolio papu Benedikta XIV. za »ostanke kojega sveca za duševnu utjehu naroda svoga u Srijemu i Slavoniji«. Papa dariva tijelo rimskoga mučenika svetoga Bone, čiji se život i mučenička smrt ponovno aktualiziraju, aktivira se vrlina koja se samostalno potvrdila i povezala s njegovim nebeskim obličjem te zajedno s nebeskom moći ugradila u svečeve kosti (moći).²¹

Dolaskom svetih moći u Vukovar otvorena je mogućnost povratka i nastavka djela svetoga Bone, Vukovar je postao hodočasničkim mjestom, a crkva njegovim svetištem. Na taj su način franjevci potaknuli kult sveca zaštitnika Vukovara i Srijema, aktivan do danas. Vjernici Srijema dobili su svojega zaštitnika na nebu, lokalno svetište u Vukovaru gdje su na štovanje stavljene svete moći, što se uklopilo u aktivnu pučku pobožnost i potrebu hodočašćenja. Jolles tvrdi da je »hodočašće do kakva mjesta gdje počiva svetac ili gdje ga zastupa relikvija nije drugo doli činjenično ponavljanje putovanja prema svetosti – dakako, koliko je to jednome nesvecu moguće. Kad na koncu putovanja svetac obistini ono što se hodočasnik nadao da će svojim putovanjem postići, na primjer izlječenje od stanovite bolesti – onda se to zbiva stoga jer je hodočasnik u ograničenom smislu sam postao svecem. (...) U jednoj osobi, stvari, radnji ispuni se druga, koja u njima postaje predmetom i koja, polazeći od te predmetnosti, ponovno drugima daje mogućnost da pristupe i budu preuzeti.«²²

Usmena predaja, koju je u Otoku zabilježio Josip Lovretić (1865. – 1948.), nastala je u krugu vjernika hodočasnika, a pokazuje njihova očekivanja, u prvom redu čudo kao potvrdu svetosti. Potom žele provjeriti čudesno, odnosno svečevu tjelesnost različitu od običnih ljudi, te potvrditi istinitost usmenoga kazivanja lokalne predaje, što govori zapravo o njihovoj pritajenoj vjeri ili pak sumnji u predajnu riječ:

„Kad je već prošlo sto godina iza toga, tile su žene Posavke došav na oprodšteine vidit, je l' to zbila pravo tilo, pa su ga bole bumbarima na tri

²¹ A. JOLLES, *Nav. dj.*, str. 25 – 59.

²² *Ondje*, str. 38 – 39.

mista i odma je potekla krv iz tila. Onda su ga metnili u staklo, da više niko ne može vidjeti, je li pravo tilo.²³

Vjernici hodočasnici usmeno upleću još nekoliko motiva čudesnoga oko svečevoga dolaska u Vukovar:

„Kad su putovali k Ukovaru, sama su zvona zvonila u ukovarskom namastiru.

U Sotinu je draga Gospa bila već u ono doba, pa su mislili i svetog Bonu privesti u Sotin (ili ko što Otočani kažu u Sotino). Narod je pivo:

Sveti Bono, sveto tilo,

Oćeš ići u Sotino?

Lađa odma stane. Ne može dale. A kad narod zapiva:

Sveti Bono, vojni pastir,

Oćeš ići u namastir?

Onda lađa odma sama krenu i dojdu do Ukovara.²⁴

3. Razgovor duhovni od svetoga Bone mucsenika (1754.)

Dolazak svečeva tijela iz Rima preko Pečuha i Osijeka do Vukovara svečano je obilježen 24. lipnja 1754. pojačavši interes za toga rimskog mučenika. Vukovar postaje Boninim svetištem i hodočasničkim odredištem te se u novom okruženju njegovoj svetosti pridodaju novi atributi – postaje zaštitnikom Vukovara i Srijema. Fra Antun Tomašević (oko 1713. – 1758.) održao je propovijed *Razgovor duhovni od svetoga Bone mucsenika* za vrijeme crkvenoga ceremonijala pri prijenosu kostiju svetoga Bone u Vukovar. Kako je svečanost oznaka barokne kulture, tim su bolje došla do izražaja barokna obilježja Tomaševićeve propovijedi, nastale u kontekstu hrvatske barokne književnosti u kojoj, uz propovjednu prozu, nalazimo legendarno-hagiografsku, poučnu i retoričku prozu te čudesa.

Jedno od obilježja barokne propovijedi je citatnost, u kojoj se očituje učenost propovjednika i isprepletenost pročitanaoga. Tomaševićev *Razgovor duhovni od svetoga Bone mucsenika*,²⁵ kao i barokna propovijed općenito, stupa u citatnu intertekstualnu vezu s Biblijom kao najvećim autoritetom crpeći iz nje citate na latinskom i hrvatskom jeziku, a poseže i za primjerima kršćanskoga

²³ J. LOVRETIĆ, *Nav. dj.*, str. 612.

²⁴ *Ondje*, str. 611 – 612.

²⁵ U hrvatskoj književnosti postoji nekoliko sinonima za označavanje žanra propovijedi: prodika, prodeka, razgovor, besjeda, pripovijedanje, povijanje.

legendarija. Zahvaljujući inkorporaciji legendarno-hagiografske proze o svetomu Boni u homiletsku prozu možemo promatrati i analizirati uspostavljenu intertekstualnost i ustanoviti ostvarenu citatnost ilustrativnoga tipa.

Tekst Tomaševićeve propovijedi citira tekst legende o svetom Boni bez navodnih znakova što znači da ga nanovo piše, zapravo kompilira oslonivši se na čitanje prethodnika i stavlja u drugi kontekst, kontekst propovijedi. Promotrimo li citatnu relaciju teksta propovijedi kao teksta koji citira, a baroknu propovijed kao njezin prototekst, možemo utvrditi da je legenda inkorporirana kao citat bez citatnih signala, propovjednik se ne poziva na građu i izvor odakle crpi podatke, nego iznosi svečev životopis kao usvojen i općepoznat, kao autoritet. Nisu mu važni izvori i oni koji citiraju, nego vjernici kojima je citatno upućen primjer preuzet iz kršćanskoga legendarija.

U prvom dijelu propovijedi temu najavljuje perikopom Lukina evanđelja *Dokle god jaki i naoružani čuva svoj stan, u miru je posjed njegov*. Izravno se obraća vjernicima (*duše krstjanske*) te precizira prostorno-vremenski okvir i društveni kontekst svojega govora kako bi pojasnio uzroke i razloge toga svečanoga događaja. Kao barokni propovjednik Tomašević skreće svoju pozornost na povijesno i konkretno vrijeme, društvene prilike i tendencije, na slušatelje te njihove vjerske i duhovne potrebe. Pohvalom fra Josipu Jankoviću, koji je zaslužan za dolazak svečevih posmrtnih ostataka u Vukovar, završio je prvi dio propovijedi te stvorio preduvjete za iznošenje središnje teme. Drugi, tj. središnji dio propovijedi donosi legendu o svetom Boni. Započinje uzdahom *Ah dakle!* te pozivom na pozornost: »otvorite uši na slušanje i oči vaše na gledanje svetog tila i krvi njegove, da koja ja s jezikom ne ukažem, ona istolomačit mogu golemu slobodu u trpljenju, tvrdoću u viri, ljubav u izgubljenju vlastita života svoga. Vi dakle dok se pripravite slušati, ja počivam.«²⁶

Tema mučeničke smrti, motivi i kodovi legende ponavljaju se, ali u izmijenjenom kontekstu, drugom vremenu i prostoru. Stoga nakon situiranja svojega govora u određeni prostor *vukovarske varoši* i poratno, posttursko vrijeme, propovjednik uvodi slušatelje u prošlost u vrijeme progona kršćana u Rimu te stvara potreban kronotop za priču o Boninu martiriju. Na tom mjestu Tomaševićeve propovijedi sreću se prošlost, sadašnjost i budućnost s vječnošću, odnosno dolazi do izražaja svijet promatran kao pozornica povijesti. Prošlost je obilježena progonom kršćana i martirijem svetoga Bone, sadašnjost prijenosom kostiju iz Rima u Vukovar poslijeturskoga vremena, a budućnost povezuje s vječnošću u kojoj se ogledaju prošlost i sadašnjost. Biblijskim citatima i

²⁶ A. TOMAŠEVIĆ, *Nav. dj.*, str. 18.

inkorporiranjem legende kao svetačkoga i kršćanskoga primjera apostrofira se misao o životu u vječnosti kao pravom i istinskom životu te potiče vjernike na razmišljanje pitanjem: »Želiš li i ti, o dušo krstjanska, slavno na vike živiti, nebasa visoka vazda gledat i u njima krunu plaće primit i uživati?« Time Tomašević želi ostvariti cilj barokne propovijedi – obraćenje vjernika.

Tomaševićeva propovijed mogla bi se supsumirati pod epideiktiku retoriku,²⁷ koja hvali ili kudi te uspostavlja mjerila i kriterije za prosuđivanje značenja prošlosti i budućnosti. Čovjek može svojom retoričkom vještinom nadvisiti druge ljude, utjecati na njihove osjećaje, na oblikovanje misli jer »ima li što uzvišenije nego riječju ukrasiti i uzvisiti ljude koji se ističu svojim vještinama i djelima i, nasuprot njima, raskrinkati i uništiti zle i sramotne čine.«²⁸ Kao pohvalni govor epideiktika retorika orijentirana je na primjer, uzor, *exemplum* na kojemu se temelji prosudba o nekome ili nečemu. Da bi govornik mogao izabrati odgovarajući primjer, mora dobro poznavati prošlost i suvremenost te takva pozicija dovodi do dominacije povijesnoga mišljenja, a »istinska mudrost, koja rađa povijest, konkretizira se u govorničkom umijeću koje govori pomoću primjera.«²⁹ Tomašević se neprestano poziva na primjere, a u želji da evanđeosku i propovjedničku poruku, kao i inkorporiranu legendu učini novom, iznenadnom i začudnom, koristi postupke barokne poetike kao što su neočekivanost, preciznost, uzdahe, apostrofiranje slušatelja i retorička pitanja:

„Ah dakle! *Pugnandum est*, vojevat valja. Ali jao! Vojuju ljudi, vojuju. Ma zašto? Za falat zemlje, za isprazno poštenje, za blago vrimenito. Za viru pak Isukrstovu, zakon svoj i poštenje Božje nitko i ne mari, kakono je Bono S. mario toliko, da je za ova i život svoj izgubio, na priliku drugoga Jude Makabeja. Znete l tko bijaše Juda Makabeo?“³⁰

Nekoliko puta se u propovijedi ponavlja citat Lukina Evanđelja i povlači paralela s novim atributom svetoga Bone kao zaštitnika Vukovara u čemu prepoznajemo sklonost izravnom i neizravnom citiranju te paralelizmu kao postupcima barokne poetike. Tomaševićevu propovijed trebamo promatrati i u kontekstu barokne propovjedne proze, a budući da mu je svetačka legenda intertekst (tekst koji se citira), treba promotriti njihove citatne relacije. Tomaševićeva propovijed citira i apsorbira legendu, odnosno koristi je kao zorni

²⁷ Tradicionalne vrste retorike: juristička ili forenzična (bavi se prošlošću), savjetujuća ili deliberativna (bavi se budućnošću) i epideiktika (hvali ili kudi te postavlja mjerila).

²⁸ Talijanski humanist *Angelo Poliziano*, *Oratio super Quintiliano*, str. 822. Citirano prema: E. GRASSI, *Moć mašte*, Zagreb, 1981., str. 114.

²⁹ *Ondje*, str. 115.

³⁰ A. TOMAŠEVIĆ, *Nav. dj.*, str. 24.

primjer. Isprepletanjem propovjedne i legendarne proze stvaraju se posebne relacije, nove strukturne cjeline i funkcije. Legenda o svetomu Boni funkcionira kao *egzempla*, postavši važnim dijelom Tomaševićeva propovijedi iz 1754. Usput spomenimo, vrlo rano, još u srednjovjekovlju u homiletička djela umetali su se pripovjedni oblici, najčešće legende i čudesa pružajući primjere kršćanskoga života.³¹ Propovjednik oprimjeruje svoju propovijed *egzemplom*, koji postaje, općenito uzevši, važnim sadržajnim i formalnim dijelom baroknih propovijedi, a središnjim Tomaševićeva *Razgovora duhovnoga od svetoga Bone mucsenika*. Budući da oba teksta, koji citira i kojega se citira, pripadaju književnosti, svrstavamo ih prema klasifikaciji citata Dubravke Oraić-Tolić³² u *intrasemiotičke citate*³³ i *interliterarne (književne) citate*,³⁴ dominantni oblik citatne komunikacije u književnosti.

U citatni odnos stupaju dva teksta različitoga žanra i postanja, legenda kao stariji tekst i homilija kao mlađi. Možemo utvrditi da se umetnuta legenda i homilija ponašaju kao citatni tekstovi s *reprezentativnom funkcijom*,³⁵ odnosno da potvrđuju postojeću kulturnu tradiciju, podudaraju se s obzorom čitateljskoga očekivanja pokazavši statičnu orijentaciju na poznato čitateljsko iskustvo te uvažavaju postojeći kulturni kanon. Propovijed citira legendu, pristupa joj s uvažavanjem kao tekstu dostojnom citiranja i imitiranja. Tekst legende ponaša se kao posvećeni uzor, autoritet u tekstu propovijedi. U Tomaševićevoj propovijedi ilustrativni tip citatnosti ovjerava se u uspostavljanju citatnoga smisla zahvaljujući primjeni načela mimeze, analogije, adekvacije i ostvarenoj citatnoj imitaciji. Tako uspostavljenoj intertekstualnoj vezi valja zahvaliti revitaliziranje legende u homiliji XVIII. stoljeća.

Propovijed mu je dramatična, puna napetosti, uzbuđenja i iznenadnosti te paralelizama na relaciji Biblija – legenda o svetomu Boni – vukovarska stvarnost i svečanost prijenosa svečeva tijela. Za Tomaševićevu propovijed, kao i baroknu propovijed općenito, važno je poticajno djelovanje i učinkovitost, usmjerenost na obnovu duhovnoga života te potaknuće na promjenu i živo sudjelovanje vjernika u životu crkve. Inkorporiranjem legende u propovijed želi potaknuti vjernike na pobožnost prema svetomu Boni: »... jerbo imate oružanog viteza,

³¹ Usp. D. FALIŠEVAC, *Hrvatska srednjovjekovna proza, književnopovijesne i poetičke osobine*, Sveučilišna naklada Liber, Zagreb, 1980., str. 61.

³² D. ORAIĆ TOLIĆ, *Teorija citatnosti*, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1990., str. 15 – 33.

³³ »Po vrsti PT iz kojega potječu umjetnički se citati u najopćenitijem smislu mogu dijeliti na: 1. intrasemiotičke (PT pripada istoj umjetnosti kao i T, pa s citatni suodnos uspostavlja na relaciji književnost-književnost, slikarstvo-slikarstvo itd.); 2. intersemiotičke (...) 3. transemiotičke (...).«, *Ondje*, str. 15.

³⁴ *Ondje*, str. 22.

³⁵ *Ondje*, str. 43 – 50.

koji more odoliti srditom angelu, da vam ne naudi... Kada jaki i oružani vitez čuva dvor jedan, kuću, varoš, grad, svah koja su pod stražom njegovom, u miru stoje. Imate odviše stup i potporanj jači od mramora, na koga se slobodno nasloniti morete. Imate najposli priliku kako ćete križ vaš i protivštine svita dragovoljno trpiti i podnositi u ovome Boni slavnom mučeniku koga gledate.«³⁶

I uz utilitarnost kao njezino bitno svojstvo, Tomaševiću propovijed danas promatramo kao književno djelo njegovana izraza, birana leksika s evidentnim znakovima retoričkoga dara propovjednika. Tomašević je svoju propovijed sastavio na živ, zanimljiv i neposredan način te se odlikuje učenošću, oštroumnošću, govorničkom darovitošću, što je rekonstruiramo iz retoričke bujnosti, uznosite rječitosti, pomno odabраних riječi i nadmenosti govornika. Kao svećenik franjevac u propovijedi se obraća direktno i apostrofira slušatelje nastojeći izazvati njihovu reakciju (pozornost, pobožnost, utjehu). Pravi izvedbeni način je govorna realizacija propovijedi te je možemo promatrati kao performativ. Bitno svojstvo legende je da bude imitabilna, a propovijedi da bude performativna te su obje upućene na to da potaknu reakciju, pouče, izazovu promjenu i poboljšanje u recipijentima. Tomašević ostvaruje cilj barokne propovijedi poticanjem obraćenja vjernika i obnove duhovnoga života te pozivanjem na štovanje svetoga Bone.

Gotovo kao dramaturški nepredvidiv govor, propovijed završava direktnim obraćanjem propovjednika svetomu Boni te molitvom okupljene kršćanske zajednice za njegovu pomoć i zaštitu. Vjerničkome puku nudi gotove obrasce molitve i kratkopis *Pismu*, sažeti, stihovani životopis kao dodatke propovijedi s praktičnom namjenom poticanja pučke pobožnosti. Dodana pjesma o svetom Boni sadrži akrostih POMOZI ME BONO. Tako je legenda doživjela i transformaciju iz svojega proznoga oblika u pjesnički te se do danas izvodi u pjesničkom i glazbenom ruhu kao crkvena pučka popijevka pod naslovom *Pjesma svetom Boni*. U sadržajnom smislu donosi sažetu rekonstrukciju svetačkoga životopisa u kojega je već utkan kult sveca jer ga panegirički najavljuje (»Ta je zvijezda sveti Bono«) direktnim obraćanjem recipijentima (»braćo mila«) te molitvenim zazivima (»Sveti Bono molimo Te, pomoć s neba Ti nam daj / od nevjere i od grijeha Ti nas štiti i čuvaj«), a na izraznom planu izvršena je ritmizacija i stihovno-strofična organizacija teksta. Usporedbom *Pisme svetom Boni*, dodane Tomaševićevoj homiliji, s varijantom kakvu bilježi Marijan Jaić u pjesmarici *Vinac bogoljubnih pisamah kojeno se nediljom i prigodom razlicsutih svetkovinah pod s. Misom i o drugim*

³⁶ *Ondje*, str. 18.

bogoljubnostima pivati obicsaju (Budim, 1846.) uočavamo stanovitu preinaku i preradbu:

- Pogledajte braćo mila, koj' u tminah stojite,
Izašla je zvizda svitla, koju sada vidite.
Odvitniče sveti Bono! daj da tebe slidimo.
2. Da je zvizda Bono sveti, od koga ću pivati,
I na zemlji kako sviti, ja ću vami kazati. *Odv.*
 3. Mudri od njegov pišu, ljubav sa svim svi hvale.
Tvérdu viru jošter višu, da imaše svi vele. *Odv.*
 4. Oštri cesar Valerijan, u to vrime biaše,
Krivovirni i Galien, s njim zajedno vladaše. *Odv.*
 5. Zle su muke izmislili, za kćrstjane muciti,
A i halat providili, s kim će virne gubiti. *Odv.*
 6. Jedan njega silovaše, krivim Bogom klanjat se,
Drugi halat opravljaje, da bi mogo hćrvat se. *Odv.*
 7. Mladi Bono voli umért', krivim Bogom neg s' poklonit
Zato bješe i odsudit, smértju gorkom poginut. *Odv.*
 8. Ele prie nego umri Marsa Boga obori,
Još odsudu on neprimi, mnoge gromom pomori. *Odv.*
 9. Bono virni sluga biše, svetog Pape Stipana,
Koga Stipan milovaše, kano Isus Ivana. *Odv.*
 10. O Ivana pismo piše, da je mnogo térpio,
A od Bone još i više: da je i kćerv prolio. *Odv.*
 11. Njega blago neprivari, ovog svita himbenog,
Da za ljubav on nemari, poginuti meštra svog. *Odv.*
 12. Odkud sada veseli se on u nebu s Angjeli,
Tilo opet poštuje se, ovdí doli na zemlji. *Odv.*
 13. Sada dakle želite li, i vi s Bogom uživati?
I u rajú mislite li, uvik s njime pribivati? *Odv.*
 14. Valja mnogo, pretérpiti sveto pismo to veli,
Koji žívit, i umerti, sretno hoće, i želi. *Odv.*
 15. Al' još ima svaki od nas zle prigode bižati,
koji želi s Bonom od nas uvike slaviti. *Odv.*

16. Toliki su koji plaču, sv'e mladosti neharmonost,
Térpeč' muke tužno jauču, svoju kratku nasladnost. *Odv.*

17. Dakle bratjo neludujte, jer bit neće sve tako,
Nego tvrdo virujte, kadgod bit ce opako. *Odv.*³⁷

U suvremenoj inačici *Pjesme svetom Boni* evidentno je još veće kraćenje i sažimanje:

Pogledajte braćo mila, što u tami stojite,
Izišla je zvijezda svijetla, svjetlo njeno vidite:
Ta je zvijezda Bono sveti, o kome ću pjevati.
Njegov život i trpljenje sad ću vam kazivati.
ODVJETNIČE SVETI BONO, TEBE ĆEMO SLAVITI!

Okrutni je Valerijan u to vrijeme vladao
I Galijen krivovjerac s njim vjeru progonio;
I na muke strašne, teške kršćane je stavljao,
Te na prezir pravog Boga s tim ih prisiljavao.
SVETI BONO TI SI VJERNO UZ KRISTA USTRAJAO!

Mladog Bonu nagoniše, da svog Boga ostavi,
Al on bješe spreman mrijet, da Krista ne zataji.
Njega blago ne prevari varavoga svijeta tog,
Mučenička smrt podnese radi vjere Krista svog.
MUČENIČE SVETI BONO, ZATO TEBE LJUBI BOG!

Bono vjerni sluga bješe svetog pape Stjepana,
stoga Stjepan njegov ljubljaoše kao Isus Ivana.
O Ivanu Pismo piše, da je mnogo trpio
A Bono je za Isusa i krv svoju prolio.
IZNAD SVEGA TI SI BONO VJERU SVOJU VOLIO!

Sveti Bono s anđelima u nebu se raduje,
A na zemlji Sveta Crkva Njega slavi i štuje:
Sveti Bono molimo Te, pomoć s neba Ti nam daj
od nevjere i od grijeha Ti nas štiti i čuvaj:
MUČENIČE SVETI BONO, IZMOLI NAM SVIMA RAJ!³⁸

Tomaševićeva propovijed *Razgovor duhovni od svetoga Bone mucsenika*
i *Pjesma svetom Boni*, kasnije uvrštena i u pjesmaricu *Vinac bogoljubnih*

³⁷ M. JAIĆ, *Vinac bogoljubnih pisamah*, Budim, 1879., str. 174 – 175.

³⁸ *Spomen na 200-godišnjicu prenosa Tijela sv. Bone mučenika iz Rima u Vukovar* (24. VI. 1754.), letak.

pisamah Marijana Jaića, te Belavićeva brošura *Sv. Bono, mučenik* završavaju molitvama i molitvenim pjesmama upućenim svecu, čime potvrđuju svoju performativnost i praktičnost te nude gotove obrasce sa željom da »čvršće povežu vjernike u skladnu molitvenu zajednicu objedinjenu nabožnom osjećajnošću«:³⁹

„Udieli nam, molimo te ponizno, svemogućí Bože, da po utočištu svetoga Bone mučenika tvoga, koga si nam braniteljem i pomoćnikom za ovo mjesto i za svu bližnju i podalju okolicu milostivo darovao, vrhu toga za izvrsnu priliku kršćanskoga života dobrotivo na ovaj sveti oltar postaviti i pobožno štovati dopustio; daj nam svetu milost tvoju; živu vjeru, tvrdo ufanje u tebe, i goruću ljubav po utočištu S. Bone mučenika nasliedovati, grieha se paziti i čuvati, pak pravu pokoru za grieha još ovdje izvršiti i k tebi čistim srcem na večeru tvoju nebesku veselo prispjeti.

Daj nam zatim milostivi Bože po molitvi svetoga Bone i tvoje veselje uživati u zdravlju tiela, pak blagoslov u polju i u marvi našoj, da hvaleći tebe u djelih tvojih, proseći zemaljska, ne izgubimo ni dobra nebeska, po Isukrstu Gospodinu našem. Amen.“⁴⁰

Molitve svetomu Boni u formi obraćanja naglašavaju njegove attribute i mučeničku smrt zbog kršćanske vjere u vremenu progona prvih kršćana kao najvažniju sadržajnu dionicu legende:

„Oj, mučeniče sv. Bono, koji si pretrpio za vjeru i za presveto ime Isusovo tako strašna progonstva, koji si zemaljska dobra prezreo, da nevjernike k životu vječnome privedeš; koji si bio pripravan prije krv svoju proliti, nego li da svoga Spasitelja i pravu svoju i jedinu spasonosno vjeru prezreš; Tebe molimo u svoj poniznosti srca svoga, da i mene nevrijednog griješnika pravom stazom u nebo vodiš, te mi od Boga isprosiš, da u pravoj vjeri ukrijepljen, pripravan budem po primjeru Tvome, radije krv svoju proliti i život žrtvovati, nego li da Isusa, ljubimca svoga, zatajim i prave se vjere odreknem, te da svijetu, djavlu i požudnome tijelu služim....“⁴¹

4. Sjećanja na svetoga Bonu

³⁹ D. ZEČEVIĆ, *Hrvatske pučke pjesmarice 19. stoljeća*, Osijek, 1988., str. 75.

⁴⁰ P. BELAVIĆ, *Sv. Bono, mučenik*, Vukovar, 1924., str. 25 – 26.

⁴¹ *Ondje*, str. 22 – 23.

Svaki kasniji jubilej i obljetnička prigoda, primjerice stogodišnjica prijenosa tijela svetoga Bone 1854. nanovo aktualiziraju interes za nj, pojačavaju pobožnost prema tom zaštitniku Vukovara i Srijema (propovijed fra Grgura Čevapovića), potiču pisanje o njemu i ostavljaju pisani trag. U takvim se prigodama uvijek nanovo osvježavalo sjećanje na Bonu, ranokršćanskoga martira, pozivalo na legendu o njemu, a pritom je izvršen i stanovit pomak u pristupu tekstu legende. Kult toga sveca zaštitnika Vukovara i Srijema pojačavale su obljetničke svečanosti, primjerice letak tiskan povodom 200. godišnjice prijenosa tijela svetoga Bone iz Rima u Vukovar 24. lipnja 1954. svjedoči ispisanim molitvama i pjesmama o vrlo aktivnoj pobožnosti prema udomaćenom svecu zaštitniku s naglašenim atributima, pridodanim još 1745. i posve usvojenim jer se svake srijede u vukovarskoj crkvi Svetih Filipa i Jakova pjeva pučka pjesma *Svetom Boni, mučeniku*,⁴² čiji je tekst napisao Stanko Banić, a uglazbio Kamilo Kolb:

Mučeniče Krista Bono,
Sjajna zvijezdo vjere svete,
Hrvatski te Srijem časti,
Nebeske te slave čete.

*K tebi svi mi uzdižemo
Svoje misli, srca, ruke:
Blagoslovi sveti Bono
Naša djela, rad i muke,*

Bezbožni se svijet diže
Protiv Crkve, vjere, Boga:
Sveti Bono, brani vjeru
Puka našeg Hrvatskoga!

K tebi svi mi uzdižemo...

Čuvaj našu djecu, mladež,
Brani, štiti svetost braka;
U borbi za vjeru svetu
Obrana nam budi jaka!

K tebi svi mi uzdižemo...

Mučeniče sveti Bono,
Čuvaj, jačaj vjere nam žar:

⁴² Spomen na 200-godišnjicu prenosa Tijela sv. Bone mučenika iz Rima u Vukovar (24. VI. 1754.), letak.

Od nevjere Ti obrani
Srijem i grad svoj Vukovar!

K tebi svi mi uzdižemo...

Domovinski rat nanovo je revitalizirao interes suvremenika za nj. U tom kontekstu objelodanjen je u Zagrebu 1994. pretisak homilije Antuna Tomaševića *Razgovor duhovni od svetoga Bone mucsenika*, nastale prigodom prijenosa moći svetoga Bone iz Rima u Vukovar 1754., a jubilarno izdanje donosi, uz pretisak teksta propovijedi, njegovu transkripciju (Mateo Žagar) te pogovor Vatroslava Frkina, Julijane Matanović i Vlade Horvata. Zahvaljujući reprintiranom izdanju, tekst Tomaševićeve propovijedi dostupan je suvremenim čitateljima, ali više je namijenjen profesionalnim proučavateljima, negoli običnom puku.

Širokim pak čitateljskim krugovima namijenjena je povijesna knjižica Placida Belavića (1868. – 1957.) *Sv. Bono, mučenik*, objavljena u Vukovaru 1906., 1908. i 1924. Da je puku naklonjen historiograf, Belavić pokazuje već *Predgovorom*, kojim izrijekom iznosi svoju poučnu nakanu usmjerenu potencijalnim adresatima svojega djela: »Hrvatski narod u Srijemu i Slavoniji, koji sv. Bonu u velike poštiva, iz njegova života dosad žalibože znade vrlo malo. Stoga držim, da bi bilo podesno, é našem hrvatskom puku u tijem blagoslovenim krajevima mile nam domovine Hrvatske, koju crticu prikažem iz života svečeva, o prijenosu svetoga tijela njegova u Vukovar i o raznim svečanostima njemu, miljeniku hrvatskoga puka u slavu priredjenima.«⁴³ Belavić podrazumijeva recepciju na lokalno omeđenom prostoru među vjernicima, koji su apriorno pozitivno emocionalno angažirani za temu o svetomu Boni jer je brošura prezentirana u lokalnim kulturnim i vjerskim institucijama kao što je primjerice Franjevački samostan, a otisnuta je u tiskari *Novo doba* u Vukovaru.

Vrlo pristupačan tekst s uvjerljivom retorikom Placida Belavića, počinje legendarnoproznom tekstom o svetomu Boni, što pokazuje kako povjesničar uvažava legendu kao povijesnu činjenicu. Inicijalni tekst brošure kojeg Belavić naziva predajom, žanrovski smo precizirali legendom, odnosno *vitom* prema Jollesovoj klasifikaciji jer je do nas došao kao jednostavni oblik, neokrnjen djelovanjem racionalističke filozofske tradicije i njezine potrebe za pojmovnim, logičkim, kategorijalnim mišljenjem i dokazivanjem. Stoga ga smatramo rezultatom višestruko filtrirana čitateljskoga dojma jer je »horizont

⁴³ P. BELAVIĆ, Nav. dj., Predgovor.

predrazumijevanja oblikovan povijesno proizvedenim mehanizmima proizvodnje, raspodjele, optjecaja i uporabe tekstova u našoj kulturi».⁴⁴

Belavić kao publicist približava čitatelju daleku prošlost iz vremena prve kršćanske zajednice te ne tako davnu lokalnu prošlost iz XVIII. stoljeća s vjerodostojnim prikazom dolaska tijela svetoga Bone u Vukovar 1754. Kronološki precizira događaje i ličnosti, uključene u širenje kulta svetoga Bone, držeći se pri tom samostanske kronike kao pouzdanoga izvora podataka (podatci o proslavama, jubilejima, donacijama i donatorima, propovijedima i propovjednicima i tomu sl.). Početni položaj legende u historiografskopublicističkom tekstu ukazuje na citatnost ilustrativnoga tipa. Legenda o svetomu Boni kao ostatak tradicije stavljena je u poziciju vrijednoga antologijskoga odlomka kojemu se pristupa s uvažavanjem zbog čega se citatno oponaša u Belavićevu povijesnom tekstu.

Legendarnoprozni tekst o svetomu Boni treba poučiti vjernike o njegovu svetom životu i mučeničkoj smrti, ali se poučna nakana ne zadržava samo na memoriranju podataka dospjelih iz legende, nepouzdanih za tvrdi akademski historiografski diskurs, ali popularan, prihvatljiv u nedostatku drugih izvora za široke čitateljske krugove i historiografsku publicistiku. Osim lekcije iz povijesti ranokršćanske zajednice, tekst želi izazvati nasljedovanje kršćanskoga primjera svetoga Bone ili prema Jollesu *imitatio*. Da bi mu tekst bio što djelotvornijim, Belavić kao historiografski publicist simulira deiktičku scenu izravne komunikacije s čitateljem te mu se direktno obraća: »Čitaoče, ako ne možeš da mu poškropiš ostanke (Josipa Jankovića, o. a.) svetom vodom, orosi ih barem kapljom suza svojih!« Poticajno djeluje na neprofesionalnu publiku, na amatersko bavljenje historiografskim istraživanjima te poziva čitatelje na aktivan odnos prema povijesnom tekstu iz kojega treba izvući pouku o potrebi prihvaćanja žrtve. Istodobno želi ojačati pučku pobožnost prema svetomu Boni, stoga završetak brošure čine *Molitva sv. Boni* i *Pjesma o svetom Boni mučeniku*, čime potvrđuje nabožnu nakanu svojega povijesnoga pisanja – pouzdati se u Božju pomoć i zazvati posredništvo Bone, svetoga mučenika, zaštitnika i branitelja »poštene varoši vukovarske i svekolike države i vilajeta našega« te patrona od glavobolje, grlobolje, munje, grada i groma.

Na temelju proučavanja narodne kulture u srednjovjekovlju Aron Gurevič tvrdi da su obični vjernici nametnuli crkvi kult svetaca i relikvija te odredili odnos prema čudima koja su zapravo njihova neodoljiva potreba.⁴⁵ To potvrđuje i pučka predaja o svetom Boni, zabilježena prema kazivanju Mate Bošnjaka iz

⁴⁴ V. BITI, *Strano tijelo pri/povijesti*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2000., str. 71.

⁴⁵ A. GUREVIČ, *Problemi narodne kulture u srednjem veku*, Antibarbarus, Zagreb, 1987.

Vukovara, te uvrštena 1928. u Belavićevu *Povijest samostana i župe vukovarske*, u kojoj je vidljivo ustrajno inzistiranje običnoga puka na čudu. Uz sve pomno zabilježene činjenice o aktivnostima što ih je poduzeo vukovarski gvardijan Josip Janković kako bi Vukovar dobio moći nekoga sveca, puk uvodi u predaju obvezatne elemente čudesnoga:

„Prije neko sto sedamdeset godinâ vukovarski je gvardijan Josip Janković sanjao tri večeri jednu za drugom o sv. Boni, da ga ovaj svetac zove u Rim, jer da baš želi nastaniti se u Vukovaru.

To je gvardijan mnogima priopćio, te se napokon odlučio da pođe u Zagreb, da taj san saopći biskupu zagrebačkome.

Biskup mu dopusti, da ode u Rim, te da upita sv. Oca papu, je li se zbilja nalazi kakav sv. Bono u Rimu.

Kada je gvardijan prispio u Rim, upitat će Svetog Oca: “Je li zaista u Rimu tijelo sv. Bone, koje mu se je do tri puta u snu prikazalo”.

Papa će: “Nalazi se zaista u Rimu sv. Bono, ali ako hoćeš da odvedeš sveca u Vukovar, morat ćeš se čisto ispovijediti te tri dana i tri noći pred njime klečati i vruće se moliti.

Ako se nakon tri dana i tri noći sv. Bono okrene prema tebi, te ti nešto prozbori, možeš ga nositi u Vukovar, ali ako se prema tebi ne okrene, te ti baš ništa ne kaže, ne ćeš s njime u Vukovar!”

Nuto čudo! Čim je naš gvardijan svršio svoju trodnevnu molitvu, čisto se ispovijedivši i Bogu se ponizno preporučivši, najednoć se okrenu prema njemu sv. Bono te će: “Čuješ Jozo Jankoviću, hej, vozi ti mene u varoš Vukovar, neka me tamo slavi malo i veliko!

Kad je te riječi papa razumio s velikom ceremonijom skinu sveca s oltara te ga uruči vukovarskom gvardijanu.”⁴⁶

Belavić unosi pučku predaju o dolasku svetoga Bone u Vukovar u *Povijest samostana i župe vukovarske*, objavljenu u Vukovaru 1928., a ne spominje ju u prethodnoj brošuri *Sv. Bono, mučenik*, objavljivanoj 1906., 1908. i 1924. Citatni odnos Belavićeve povijesne publicistike s legendom i pučkom predajom pokazuje kako književnu građu i usmenu predaju legitimira kao povijesne izvore te poput pučkoga pisca želi biti sveobuhvatan, reći sve što zna i iscrpiti do kraja ne prepuštajući ništa čitateljima. Time se svrstava u red popularnih historiografskih publicista koji pristupaju književnoj građi i usmenoj predaji kao legitimnim povijesnim izvorima. Ipak valja naglasiti kako se kanonizirani žanrovi legende i propovijedi te njihovi autori institucionalno priznati svećenici, redovnici franjevci razlikuju od usmene predaje kao dijela izvaninstitucionalne pobožnosti, čije autorstvo pripada neukome vjerničkom puku.

⁴⁶ P. BELAVIĆ, *Povijest samostana i župe vukovarske*, Vukovar, 1928., str. 65.

5. Suvremeni tekstovi o svetome Boni

Sveti Bono ide u korak s vremenom uspješno se snalazeći u elektroničkom i tiskovnom mediju u kojima ne gubi odlike pučke percepcije sveca i svetoga jer se u tekstovima citira legenda o svetom Boni te piše o sudbini njegova tijela za Domovinskoga rata u Vukovaru pri čemu se javlja opozicija sveto – proklet⁴⁷ i nalaze podatci o kazni za one koji su oskvrnuli grob i sveca.⁴⁸ Svetoga Bonu aktualizira novopokrenuti festival duhovne glazbe, koji će se održati 20. svibnja 2006. u Vukovaru, u crkvi Svetih Filipa i Jakova, samim svojim nazivom *Bonofest* te pratećom *Himnom svetoga Bone*, čiji je tekst napisala Ljiljana Pavešković-Burazer, aranžman i glazbu Darko Kalogjera, a izvodi je Zoran Goman:

U vrijeme kad život ne imade cijenu,
molili mi smo, kroz suze kad krenu
i svi što dođu u vremenima novim
nek' znaju o patnji, stradanju, boli.

*Sveti Bono, zaštitniče i djece i grada,
Usrdno te mole, naša srca mlada,
Kao nekad davno prije, budi uz nas sada,
Vukovar nek' bude i svjetlost i nada.*

Kad zaborav dođe, i vrijeme proteče,
i Bogu kad krenem uz plamen svijeće,
nek' poleti golubica s maslinovom granom
hrvatskim nebom, nad Vukovarom.

Sveti Bono, zaštitniče i djece i grada...

Tako riječ i glazba revitaliziraju svetoga Bonu na suvremen način, primjeren vremenu u kojemu živimo te prilagođen mladim naraštajima, koji žele očuvati u suvremenosti uspomenu na drevnoga sveca, hrabroga rimskoga

⁴⁷ Divna Zečević ističe da se književna zbilja u nabožnoj pučkoj književnosti »razvija iz parova opozicija (dobro – zlo, pozitivno – negativno, sveto – prokletu) u kojima nema mjesta za razradu srednjeg, trećeg pojma: čistilišta (...) te da je srednje privremeno rješenje književno nefunkcionalno, suvišno, jer nije izrazito poučno.« Usp. D. ZEČEVIĆ, *Hrvatske pučke pjesmarice 19. stoljeća: svjetove i nabožne*, Radničko sveučilište Božidar Maslarić, Izdavački centar Revija, Osijek, 1988., str. 111. Eduard Hercigonja vidi izvorište antitečnosti kao principa organizacije fabule srednjovjekovne religioznopripovjedne proze u trajnoj sukobljenosti vjersko-moralnih načela s kušnjama zla i grijeha. Usp. E. HERCIGONJA, *Nav. dj.*, str. 259 – 260.

⁴⁸ Usp. Z. ŠPEHAR, *Sveti Bono – mučenik rimski i vukovarski, mučenici i mučeništvo Vukovara*, Pasijska baština 2004., Muka kao nepresušno nadahnuće kulture, Zbornik radova 4. međunarodnoga znanstvenoga simpozija *Vukovar kao paradigma muke*, Vukovar, 2004., str. 63 – 89.; *Glas Koncila* 39 (1631), 25. IX. 2005. <http://blogomobil.blog.hr/arhiva-2005-10.html>.

vojnika i odvažnoga ranokršćanskoga martira, koji već 252 godine postojano dijeli sudbinu ljudi i rubnoga, graničnoga prostora čestih osvajačkih pohoda i razaranja. Zahvaljujući usmenoj i pisanoj riječi, trajno je pohranjen u književno i povijesno pamćenje kao dio književne baštine te živo prisutan u svakodnevnom i vjerskom životu svih naraštaja. Sveti Bono književno egzistira i danas te spomen na njega prožimlje svakodnevnicu i pobožnost ljudi Vukovara i okolice, gdje je kolokvijalno prisutan u poslovičnom frazemu Mršav kao sveti Bono te u usmenoj i pisanoj predaji.

Zaključak

Zahvaljujući citiranju i različitim oblicima citatnosti u homiletičkoj prozi i povijesnoj publicistici, legenda o svetom Boni očuvana je do danas, a sadrži u sebi »pohranjene prežitke prošlosti razgrađujući *zbiljnost* konzerviranu u obliku uvriježenih značenjskih matrica,«⁴⁹ te zadržava sjećanje na arhaičnu rimsku baštinu, iskustva rimskih mučenika ranokršćanske zajednice i vrednote kršćanskoga srednjovjekovlja te žanr legendi koje su pripadale neliturgijskom knjiškom repertoriju srednjovjekovne književnosti.

Legenda o svetomu Boni mijenja svoju funkciju ovisno o kontekstu. U propovijedi je zorni kršćanski primjer svetačkoga života i mučeničke smrti (*egzemplum*) te nezaobilazna u svakoj propovijedi nastaloj u prigodi koja evocira toga sveca. U Tomaševićevu *Razgovoru duhovnom* iz 1754. tekst legende je, uz barokne ukrase, umetak uzet iz kršćanskoga legendarija te vrlo vješto utkan u propovijed. U povijesnoj publicistici Placida Belavića s početka XX. stoljeća prisutno je veliko oslanjanje na usmenu predaju i povjerenje u alternativne oblike povijesnoga pamćenja kojemu pripada svetačka legenda uslijed nedostatka bilo kakvih podataka. Legenda preobražena u crkvenu pučku popijevku *Pjesma svetom Boni* s drugim pjesmama i molitvama te pučkom predajom o tom svecu čini sastavi dio pučke pobožnosti, vidljive u štovanju njegova kulta i relikvija te u ustrajnom inzistiranju na posmrtnim čudesima.

Legendu iz života i mučeničke smrti svetoga Bone karakterizira kratkoća i sažetost, kao odlike naslijeđene iz *Rimskoga martirologija*, a ima svoju uporabnu vrijednost do danas:

- (1) kao primjer (*egzempla*) u propovijedima (npr. fra Antun Tomašević 1754., fra Grgur Čevapović 1854. i svim drugim nezabilježenim jer je propovijed tranzitoran čin), a održavaju se 1. kolovoza na dan svetoga Bone ili 24. lipnja na dan dolaska njegova tijela u Vukovar,

⁴⁹ V. BITI, *Nav. dj.*, str. 18.

- (2) kao citat u povijesnoj publicistici (Placido Belavić, Mato Batorović), crkvenopovijesnim tekstovima (Zlatko Špehar) i novinskim napisima (*Glas Koncila*⁵⁰ i dr.),
- (3) kao lektira u samostanima, obvezna u Franjevačkom samostanu u Vukovaru i okolici,
- (4) preobražena u *Pjesmu o svetom Boni*, u sastavu Jaićeva *Vinca bogoljubnih pjesama*, pjesmarice za crkvenu uporabu,
- (5) sadržajni dijelovi legende ulaze u molitve o svetomu Boni i pučke popijevke kao sastavni dio pučke pobožnosti.

Tematiziranjem i aktualiziranjem svetačkoga lika Bone ostvarujemo vezu s ranokršćanskom zajednicom, a zahvaljujući legendi o tom martiru i vezu s hagiografskom prozom. I danas u XXI. stoljeću unatoč velikoj vremenskoj distanci, legenda o svetom Boni u dobroj je mjeri neokrnjena, čuva se i citira, čita i uvažava ne samo u književnom nego i u znanstvenom diskursu dokazavši i potvrdivši Jollesovu zaključnu misao u analizi legende kao jednostavnoga oblika da se »kršćanska legenda kakva se izgradila u katoličkoj crkvi od prvih stoljeća naše ere i održala do danas.«⁵¹ Danas se doduše čita uglavnom kao ostatak tradicije.

Budući da suvremeni recipijenti pokazuju veći interes za biografskom, autobiografskom i memoarskom prozom, negoli za fiktivnom, i životopisi svetaca imaju svoje mjesto u njihovu horizontu očekivanja. Životopisi svetaca vrlo su popularni i rado čitani od II. stoljeća kada se pojavljuju hagiografije kao »literatura o životima i djelima svetih ljudi Crkve« i »spisi o mučenicima«⁵² i sve do danas čitaju se kao poželjne biografije koje »predstavljaju uzbudljivo poučno i zabavno štivo namijenjeno svakodnevnom životu svih društvenih slojeva.«⁵³ U nedostatku drugih pouzdanih pisanih dokumenata legende i hagiografije legitimiraju se i kao povijesni izvori makar upućuju samo na ime sveca, mjesto i vrijeme njegova života te podatak o mučeničkoj smrti dok se siže čita i promatra kao žanrovska konvencija.

U oblikovanju Bonina svetačkoga lika uočavamo primjenu tipiziranoga književnoga postupka jer promatrani tekstovi pripadaju nabožnoj pučkoj književnosti, a štovanje toga sveca i njegovih relikvija, njemu posvećene molitve i duhovne pjesme, procesije i hodočašća promatraju se u okvirima

⁵⁰ *Glas Koncila* 39 (1631), 25. IX. 2005.

⁵¹ A. JOLLES, *Nav. dj.*, str. 25.

⁵² J. T. ŠAGI-BUNIĆ, *Povijest kršćanske literature*, Prvi svezak: Patrologija od početka do sv. Ireneja, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1976., str. 208.

⁵³ D. ZEČEVIĆ, *Poželjne biografije, Životopisi svetaca 18. i 19. stoljeća u hrvatskoj književnosti*, Durieux, Zagreb, 2000., str. 134 – 135.

pučke pobožnosti. Naša bi pak zaključna misao bila da je sveti Bono ostao petrificiran u jednostavnom književnom obliku – legendi te se nije zgusnuo u tvorevinu umjetnika. U hrvatskoj književnosti nije poprimio individualne odlike neponovljive umjetničke kreacije jer u njegovu oblikovanju nije primijenjen individualizirani književni postupak za razliku, primjerice, od književnih djela o svetom Ivanu Kapistranu, zaštitniku Iloka, nastalim u XX. stoljeću.⁵⁴

Žanrovske konvencije legende zadržane su do danas te legendu o svetomu Boni možemo pronaći i u virtualnom okruženju. Prijelaz iz književnoga dijela u tiskovne i elektroničke medije pokazuje da je dotični svetac prisutan i u suvremenoj kulturi. Bez obzira što je modus romanse napušten u svetačkim životopisima XX. stoljeća te bitno izmijenjen recepcijski obzor, uz to što dominira racionalistička filozofska tradicija, legenda o svetomu Boni još uvijek se s uvažavanjem i pozornošću čita, a u očuvanju legende kao žanra, osim usmene i pisane književnosti, sudjeluju i suvremeni mediji, tisak i INTERNet.

Izvori

- BELAVIĆ, Placido, *Sv. Bono, mučenik*, Vukovar, 1906., 1908., 1924.
- BELAVIĆ, Placido, *Povijest samostana i župe vukovarske*, Vukovar, 1928.
- JAIĆ, Marijan, *Vinac bogoljubnih pisamah*, Budim, 1846. i Budim, 1879.
- LOVRETIĆ, Josip, *Otok*, Pretisak iz Zbornika za narodni život i običaje južnih Slavena, JAZU, Zagreb, Knjiga II – 1897., III – 1898., IV – 1899., VII – 1902., XXI – 1916. i XXIII – 1918. godine, Vinkovci, 1990., str. 579, 611 - 612.
- TOMAŠEVIĆ, Antun, *Razgovor duhovni od svetoga Bone mucsenika* (pretisak s pogovorom), Zagreb, 1994.

Literatura

- BATOROVIĆ, Mato, Sveti Bono, zaštitnik Vukovara i Podunavlja, u: *Hrvatska revija III.* (2003.), br. 2, str. 59 – 66.
- Bibliotheca sanctorum*, Roma, 1995. – 2000., 3, Bern: Ciro, 1998., str. 346.

⁵⁴ fra Alojzije, fra Krešo i fra Jerko, *Sveti Ivan Kapistran* (igrokaz), Corona, Zagreb, 1956. H. HERMAN, *Iločke silhuete*, Obavijesti hrv. franj. prov. sv. Ćirila i Metoda, br. 7, Zagreb, 1961., str. 93–99.

- BITI, Vladimir, *Strano tijelo pri/povijesti*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2000.
- BRATULIĆ, Josip, Ardelio Della Bella u okviru hrvatskoga baroknoga govornišтва, u: *Sjaj baštine, rasprave i članci o hrvatskoj preporodnoj književnosti*, Književni krug, Split, 1990., str. 219 – 225.
- BRATULIĆ, Josip, Hrvatska barokna propovijed, u: *Hrvatski književni barok*, Zavod za znanost o književnosti, Zagreb, 1991., str. 279 – 296.
- BRATULIĆ, Josip, Muka Gospodinova u baroknoj hrvatskoj propovijedi, Zbornik radova 3. međunarodnoga znanstvenog simpozija Križni putevi, Kalvarije i Velikotjedne procesije kod Hrvata (Vrbnik – Krk, 25. – 28. IV. 2002.), u: *Muka kao nepresušno nadahnuće kulture*, Pasijska baština, sv. 3, 2003., str. 145 – 155.
- CVEKAN, Paškal, *Franjevci u Vukovaru*, Vukovar, 1980.
- FALIŠEVAC, Dunja, *Hrvatska srednjovjekovna proza, književnopovijesne i poetičke osobine*, Sveučilišna naklada Liber, Zagreb, 1980., str. 61.
- FRYE, Northrop, *Anatomija kritike*, Golden marketing, Zagreb, 2000.
- GRASSI, Ernesto, *Moć mašte*, Biblioteka Suvremena misao, Školska knjiga, Zagreb, 1981.
- HERCIGONJA, Eduard, *Srednjovjekovna književnost*, Povijest hrvatske književnosti, knjiga 2, Liber – Mladost, Zagreb, 1975., str. 259 – 260.
- HOŠKO, Franjo Emanuel, *Franjevci u kontinentalnoj Hrvatskoj kroz stoljeća*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2000.
- JOLLES, André, *Jednostavni oblici*, Matica hrvatska, Zagreb, 2000.
- ORAIĆ TOLIĆ, Dubravka, *Teorija citatnosti*, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1990.
- SLAVIĆ, Dean, Fryeevi modusi smrti, u: *Umjetnost riječi* 2 (2001.), str. 125–149.
- ŠPEHAR, Zlatko, Sveti Bono – mučenik rimski i vukovarski, mučenici i mučeništvo Vukovara, u: *Muka kao nepresušno nadahnuće kulture*, Zbornik radova 4. međunarodnoga znanstvenoga simpozija Vukovar kao paradigma muke, Pasijska baština, Vukovar, 2004., str. 63 – 89.
- ZEČEVIĆ, Divna, *Poželjne biografije: životopisi svetaca 18. i 19. stoljeća u hrvatskoj književnosti*, Durieux, Zagreb, 2000.
- ZEČEVIĆ, Divna, *Hrvatske pučke pjesmarice 19. stoljeća: svjetove i nabožne*, Radničko sveučilište Božidar Maslarić, Izdavački centar Revija, Osijek, 1988.

ZEČEVIĆ, Divna, "Čudo" kao književno odredište (sjecište) u komunikaciji između dvaju svjetova, naravnog i nadnaravnog, u životopisima svetaca 18. i 19. stoljeća u hrvatskoj književnosti, u: *Treći hrvatski slavistički kongres*, Zbornik radova, Zagreb, 2001., str. 673 – 682.

***SAINT BONO – AT THE CROSSROADS OF LITERATURE
AND THEORETICAL THOUGHT***

Anica Bilić

*Centre for Scientific Work
of the Croatian Academy of Science and Arts, Vinkovci,
Vinkovci, Croatia*

Summary

The article is an observation and analysis of all the texts preserved in literary tradition, related to the figure of saint Bono. The saint exists in legends and in hagiographic and vernacular literature as a result of a typified literary procedure which reflects the medieval and popular perception of the saint. The article verifies and certifies the power of the actions of this early Christian martyr and explains his death according to the theory by Northrop Frye. Suitability for quotation of the legend on saint Bono, incorporated in the baroque sermon of Antun Tomašević and historic writing by Placido Belavić is also discussed in this article.

Key words: *saint Bono, type of saint, Croatian literature, legendary hagiographic prose works, popular literature, baroque sermon, historic writing, theory of mode, theory of suitability of quotation.*